

L'any 2003 fou signat un conveni entre el Museu Arxiu de Santa Maria i la Universitat Autònoma de Barcelona, amb l'objectiu de promoure la pràctica arxivística dels alumnes de la llicenciatura d'Història i Ciències de la Música, en el marc de l'assignatura Patrimoni de la Música Iberoamericana, el tutor de la qual és el professor Josep Maria Gregori.

És doncs, en aquest context, que al llarg dels últims quatre anys, hem pogut analitzar breument les obres manuscrites conservades al Museu Arxiu, que corresponen als mestres de capella de l'església de Santa Maria des del segle XVIII i donacions d'autors diversos. Fa pocs mesos hem finalitzat la catalogació completa dels manuscrits musicals del Museu Arxiu de Santa Maria.

LA MÚSICA DE *L'ESTEL DE NATZARET*

Temps enrera, en plena catalogació de l'obra de mossèn Joan Fargas (1875-1944), topàrem amb un considerable bloc de partitures pertanyents a la música de la popular obra *L'Estel de Natzaret* o, dit d'altra manera, dels nostres *Pastorets* de la Sala Cabañes, així que, aprofitant l'avinentsa de les recents representacions, presentem un breu estudi d'aquest apartat musical.

ELS PASTORETS DE MATARÓ

És ben sabut que l'obra teatral *Els Pastorets* és actualment una de les manifestacions més tradicionals de la cultura catalana. Aquest enunciat és fermament avalat per dos factors claus; d'una banda, la seva antiguitat i perduració constant en el temps i, de l'altra, la seva gran extensió arreu dels pobles catalans. Aquesta diversitat geogràfica ha propiciat alhora una gran varietat, ja no tan sols de textos, sinó d'interpretacions, escenografies, acompanyaments musicals, coreografies etc., que van des de la més fidel tradicionalitat a la modernitat diversament entesa.

Els Pastorets són un entremès d'origen medieval, ideat plenament en l'àmbit rural, que servia de complement de la Missa del Gall en temps

nadalencs, i que podem trobar a diferents punts de la península. No és fins a l'any 1887 que es pot confirmar l'aparició d'un text en català, de la mà del pare Miquel Saurina, sota el títol *Los Pastorets en Betlem o sia Lo Naixement de Nostre Senyor Jesucrist*. A inicis del segle XX van proliferar diferents versions, que anaren arrelant de mica en mica als pobles catalans, i que s'han anat representant cada any, tan sols amb la interrupció de la Guerra Civil. En aquest context, i sota la direcció de mossèn Josep de Plandolit, el Círcol Catòlic de Mataró optà per la versió de Ramon Pàmies, *L'Estel de Natzaret*, escrit aproximadament vers l'any 1901, la qual es caracteritza, en paraules de Martí Roselló i Lloveras, per ser una versió que «condensa d'una manera molt coherent tot l'esperit de l'obra mantenint les trames principals del gènere –la bíblica, la teològica i la pastoral– i hi afegeix un element que en aquest cas té un protagonisme cabdal: la figura del pecat de l'ambició desmesurada, el penediment i el perdó en la figura de Naïm.»

El 25 de desembre de 1916 fou la data en què, engrescats per mossèn Plandolit, un grup de joves mataronins de la incipient Secció Dramàtica del Centre Catòlic de Mataró, posaren per primera vegada en escena, a La Saleta, la popular obra arribant a dia d'avui.

PARTITURES CONSERVADES

Abans de començar, cal esmentar que no ens trobem davant d'una obra uniforme i completa, sinó que les partitures conservades al Museu Arxiu corresponen a diferents versions d'autors i copistes, majoritàriament reduïdes i incompletes, però amb una base comuna, que daten des de 1924 fins a 1933. A continuació, presentem un petit quadre per poder aclarir esquemàticament, i de la forma més entenedora possible, les diferents partitures conservades i la relació que guarden entre elles. A més de totes les partitures esmentades, també es conserva un bloc de fragments solts, sense signatura, ni procedència d'origen, sovint ratllats. Per evitar confusions, no hem analitzat aquests fulls.

AUTORIES

En el terreny musical, els compositors que ens són més familiars a Mataró són els mestres Felip Vilaró i Enric Torra, especialment el segon. Ells foren els encarregats de reorquestrar majoritàriament els textos de Ramon Pàmies i, tenint en compte la importància dels dos compositors citats a la ciutat de Mataró, no és d'estranyar que popularment se'ls adjudiqui la totalitat de la instrumentació, per tant, en aquest article no pretenem repetir el que hom ja sap, sinó centrar-nos una mica més en aquells que hi participaren d'una manera menys àmplia o reconeguda, com mossèn Joan Fargas Heras i mossèn Miquel Ferrer i Ramonatxo.

JOAN FARGAS i HERAS

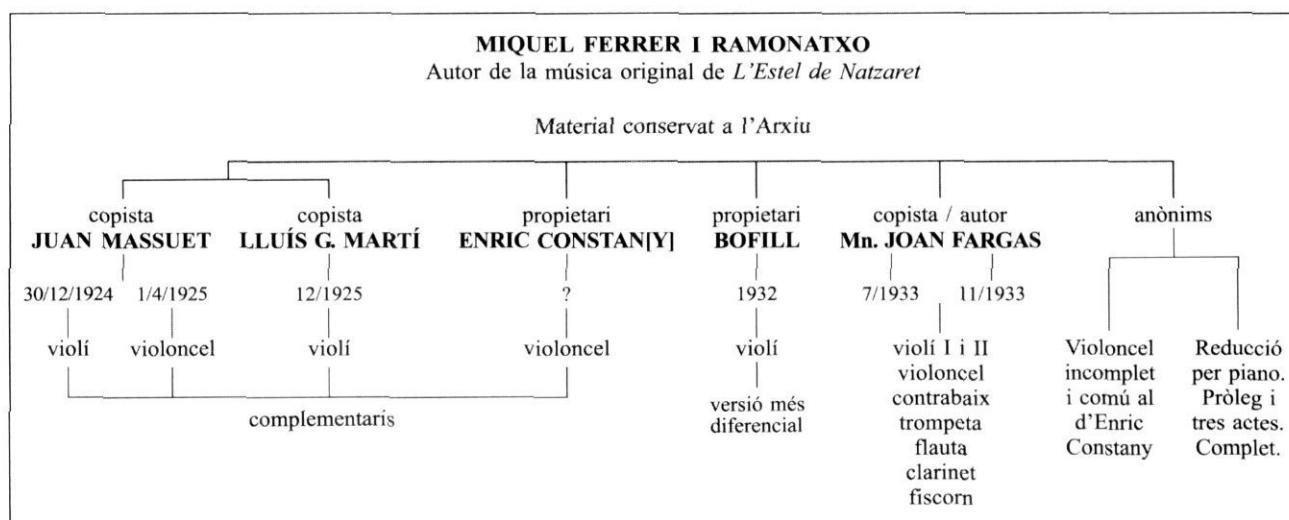
Joan Fargas i Heras neix a Barcelona l'any 1875. Durant el mes de gener de 1910 es presenta

a oposicions per assolir la plaça de mestre de capella de Santa Maria de Mataró, plaça vacant per la renúncia del doctor Francesc Mas i Oliver. Com a contrincants en les oposicions, tenia Salvador Pedrola i Parisi, Agustí Coll i Agulló¹ i Manuel Pastó Benvenuto.² Com ja sabem, fou mossèn Fargas i Heras qui finalment s'endugué el càrrec, el qual ostentaria durant trenta-quatre anys. Al llarg d'aquest temps, la seva vida gira entorn a dos eixos, l'exercici de la seva professió musical i el confessionari.³

De les seves obres, destaquen la *Missa de Immaculada*, peça amb la qual aconseguí les oposicions, *Regina Virginum*, *A la reina de las flores*, *Càntich popular al sagrat cor de Jesús*, *Ecce panis Angelorum*, *El alma arrepentida a los purísimos corazones* y *Llor a María*.⁴ És de justícia ressaltar que al Museu Arxiu disposem de gairebé tot el fons de mossèn Fargas, el qual està completament fitxat. Malgrat tot, encara no hi ha un llistat definitiu.⁵

Fou director durant alguns anys de l'Acadèmia Musical Mariana, entitat coral –inicialment també instrumental– fundada pel senyor Josep Colomer i Volart amb la col·laboració del doctor Josep Roig, rector de la parròquia de Santa Maria, alguns sacerdots, entre ells probablement el mateix Fargas, i joves seglars. Estimaven la música, tant la profana com la religiosa, i s'encarregaren de donar vida a les grans obres inclòs el terreny, sempre arduós, del cant gregorià. Tot i que era una secció de la Congregació Mariana, amb seu al Foment Mataroní, sempre que era necessari intervenien en els actes de culte.

Mossèn Fargas i Heras mor sobtadament el dia dels Sants Innocents de l'any 1944, al voltant d'un quart d'onze de la nit. Al cel sia.

Mossèn Fargas va compondre dues peces per a *L'Estel de Natzalet* de la Sala Cabañes, que sempre li han estat reconegudes, el *Sacríleg*, que avui no s'interpreta, i el *Oh, lliri de puresa*. No deixa de ser curiós que ambdues obres siguin les úniques que no s'han conservat al Museu Arxiu.

En canvi, el que la major part de la gent no sap és que hi ha dues altres obres originals de mossèn Fargas, el *Duet de Sant Gabriel i Maria i Et incarnatus est*, i que també ho és l'*Apoteosi final*.

Les dues primeres obres esmentades són composicions plenament tonals, on cromatismes i modulacions tenen una ràpida resolució. La forma i els valors rítmics també resulten molt regulars; els instruments embolcallen l'escena. Així, si fèssim volar coloms, podríem trobar cert simbolisme musical en la paraula «et homo», representant la imperfecció humana reflectida en la música amb un trencament harmònic bruscat.

Els ritmes de l'*Apoteosi final* són el leitmotiv d'aquesta peça, on en alguns casos transmigren d'una veu a l'altra; també els podem trobar en forma d'arpegis o rasant, donant molta vivacitat a l'obra. Tanmateix, el que li imprimeix caràcter són les dinàmiques marcades. Els pianos, els fortes, el final ascendent, són els que hom li fan pensar en un final majestuós. Simple? Potser sí, però efectista.

MIQUEL FERRER i RAMONATXO

Amb el coneixement que Josep Maria Canals en tenia l'any 1991,⁶ atribuï a mossèn Miquel Ferrer les peces *La Vall de Natzalet* i *Se'ns ha mort l'ase*, mentre que la resta de peces, de les quals

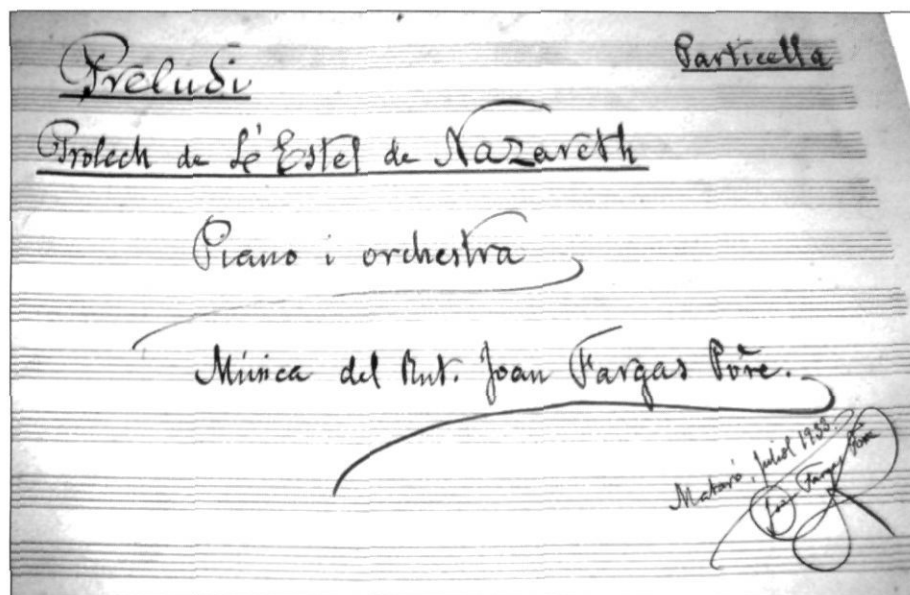
Mossèn Joan Fargas i Heras.

es desconeixia l'autor, eren presentades sota el nom *L'Estel de Natzalet*, a mode d'anonimat. Al dia d'avui, les coses han variat força.

Per tal de resoldre aquesta incògnita, ens hem dirigit a altres entitats que també representen *L'Estel de Natzalet*, com és el cas del Centre Parroquial de Sarrià, que enguany en celebra el centenari. També podem citar les representacions, continuades o esporàdiques, a Gràcia, al Poble Nou, Vilanova i la Geltrú, Figueres, etc. A totes aquestes localitats, s'assegura que la música original de *L'Estel de Natzalet* és de Miquel Ferrer i Ramonatxo.

Originari de Puigcerdà (1861-1912), fou organista i mestre de capella a la Puríssima Concepció de Sabadell, i l'any 1892 ocupà el càrrec de mestre de capella de la Catedral de Barcelona.

Actualment a la Sala Cabañes, s'interpreten les següents obres de Miquel Ferrer i Ramonatxo, *Del món en les entranyes*, *Cor de diables*, *Non serviam*, *Anem al temple*, *Se'ns ha mort l'ase*, *Càntichs alegres*, *Un cop un pastor hi havia*, *Dins un portal pobre*, *Pastorets*

Portada del *Prolech de L'Estel de Nazareth*, conservat al Museu Arxiu de Santa Maria.

Particel·la de violi segon de l'Apoteosis final.

amb alegria i Glòria. Totes elles estan localitzables en les còpies conservades a l'arxiu, que daten des de 1924. Poc després de l'escriptura de *L'Estel de Natzaret* per Ramon Pàmies, que pertanyia al Cercle Catòlic de Gràcia, mossèn Miquel Ferrer, amic de l'escriptor, hi afegí la música. Queda constància que l'estrena definitiva fou el 25 de desembre de 1903.⁷

Totalment extern als compositors que hem citat en aquest article, és la popular peça *El ball de les pedretes*, present a l'acte segon, on dos grups d'infants d'entre quatre i sis anys celebren amb una dansa la tornada del fill pròdig, Naïm. Es creu que aquest ball troba el seu origen en polques de finals del segle XIX, ball de gitanes i espolsades, i que probablement s'afegí als *Pastorets* com un element popular més, a l'igual que avui dia podem escoltar una versió jazzística del *Fum, fum, fum*.

CONCLUSIONS

El nostre objectiu inicial fou comprovar la vigència actual de la partitura de mossèn Fargas. A mesura que hem anat avançant l'estudi, ens hem vist obligades a indagar sobre l'originalitat de la partitura *L'Estel de Natzaret*. Com ja hem explicat, són molt els indicis que apunten l'autoria de mossèn Miquel Ferrer i Ramonatxo. Hi ha territoris on no només confirmen la paternitat de Miquel Ferrer, sinó que és popularment acceptat. Tot i així, nosaltres no hem pogut accedir directament a cap document que afirmés, sense cap mena de dubtes, aquesta hipòtesi, però sembla bastant evident que, d'investigar-ho amb més profunditat, seria el resultat obtingut. Si és així, creuríem oportú que se'n fes també un reconeixement a Mataró, ja que estariem parlant de les arrels musicals de l'obra que actualment coneixem.

l'original, i a la composició exclusiva del *Sacrileg*, el *Oh, Illiri de puresa*, el *Duet de Gabriel i Maria* i l'*Et incarnatus* i l'*Apoteosi final*. En definitiva, cada copista, compositor i director, que ha reinterpretat la partitura original, ha sabut fer-la seva sense oblidar-ne l'essència.

Volem deixar clar que en cap cas estem davant d'un estudi acabat, és a dir, esperem haver aportat nova informació en relació a la instrumentació dels *Pastorets* i a les figures de mossèn Fargas i mossèn Ferrer, però segueixen vigents aspectes pendents d'estudi, com l'evolució de la instrumentació des de mossèn Fargas a l'actualitat, la recerca, ja citada, de les partitures originals de *L'Estel de Natzaret*, o el possible treball conjunt amb la Sala Cabañes, tenint en compte que nosaltres ens hem limitat, quasi exclusivament, a l'observació i anàlisi del material conservat al Museu Arxiu.

A Mataró, hem sabut valorar, modelar segons les diferents direccions i mantenir suficientment aquella iniciativa de 1916, fins al punt de convertir *Els Pastorets de Mataró*, no tan sols en Patrimoni Cultural de la Ciutat el 1981, sinó en referència clau dins el gènere en l'àmbit català. Això ha estat gràcies a l'esforç de milers de persones, que han treballat al llarg de gairebé un segle en la constant millora interpretativa, escenogràfica, coreogràfica i, per què no, en l'acurat enriquiment musical, transformant-se paral·lelament amb la ciutat. La nostra feina intenta ser una petita contribució a aquesta tasca tan participativa i encomiable.

Neus Cabot i Sagraera
Helena Patricio i Àvila
Teresa Soler i Llobet

NOTES

1.- Agustí Coll i Agulló fundà i dirigí l'Orfeó Mataroní i la Banda Municipal i, a més, fou professor de música de l'Escola Municipal.

Al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM) es conserven les següents obres: *Camperola*, *Cançons de nois a dugas y 3 veus*, *Cançó de l'Estrella*, *Himne a la senyera*, *25 cançons populars catalanes armonitzades para cant y piano*, *Jovenivola* (himne) cançó a tres veus iguals *Piano ad libitum*. A tall de curiositat, cal fer menció que dues còpies de l'obra *Camperola*, les va dedicar a mossèn Fargas i Lluís Viada, organista de Santa Maria.

2.- Al MASMM es conserva un *Rosari a dues veus*.

3.- Vegeu l'article «El Rdo. Juan Fargas Pbro», *Parròquia* (Mataró 1945).

4.- RAFAEL DÍAZ GÓMEZ, *Diccionario de la música española e hispanoamericana*, vol. 4. Sociedad General de Autores y Editores (1999).

FRANCESC CORTÈS i MIR, *Gran Enciclopèdia de la Música*, vol. 3. Enciclopèdia Catalana (Barcelona 2000).

5.- Al MASMM es conserven les següents peces: *El alma arrepentida*, catalogat com a 1-4; *A la reina de las flores*, catalogat amb el número 1016, *Llor a Maria*, catalogat amb el número 1017, *Càntich popular al Sagrat cor de Jesús*, catalogat amb el número 400, la *Missa regina Virginum*, catalogada amb el número 1037, i el *Panis Angelicus*, catalogat amb el número 404.

6.- Per a la realització de la nostra tasca, hem pres com a guia l'esquema que l'any 1991 Josep Maria Canals publicava, en commemoració del 75è aniversari de la Sala Cabañes, en l'article corresponent a la música dels *Pastorets*, únic pel què fa a l'estudi de la música present als *Pastorets de Mataró*.

7.- Entrevista de Rosend Conesa a Ramon Pàmies Arnau, nét de Ramon Pàmies.

BIBLIOGRAFIA

CORTÈS i MIR, Francesc. *Gran Enciclopèdia de la Música*, vol. 3. Enciclopèdia Catalana (Barcelona 2000).

– *Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear*, volum 9. Edicions 62 (2003).

COSTA, Francesc. «La Capella de Música de Santa Maria de Mataró», *Mataró Escrit*, núm. 57 (Mataró 1991), 37-47.

DÍAZ GÓMEZ, Rafael. *Diccionario de la música española e hispanoamericana*, vol. 4. Sociedad General de Autores y Editores (1999).

FARGAS i HERAS, Joan. Carta de presentació a les oposicions, 10 de gener de 1910. MASMM.

MASSA i PUJOL, Pompili. *Balls i danses del Maresme. Ball de les pedretes* (Mataró), Escola d'Estiu del Maresme (Mataró, juliol de 1989).

ROSELLÓ i LLOVERAS, Martí. *Els pastorets del nostre temps*, Susaeta Ediciones, S.A. (Madrid 1999).

Centre Catòlic Mataró: 100 anys d'història. 1884-1984 (Vilassar de Mar 1984).

[Discurs] de Domènec Rovira i Castellà per la diada de les Santes de 1933.

«El Rdo. Juan Fargas Pbro», *Parroquia* (Mataró 1945).

Els Pastorets de Mataró. Ajuntament de Mataró (1982).

«Ha muerto el Rdo. Juan Fargas Heras, Pbro», *Mataró* (Mataró 1944).

Fiestas de las Santas MCMLVII. Ajuntament de Mataró (Mataró 1957).

Necrològica de mossèn Fargas.

Sala Cabañes. 75 anys. 1916-1991. Edita Sala Cabañes. Coordinació general Josep Maria Clariana i Coll (Mataró 1991).

75º Aniversario 1884-1959. Círculo Católico Mataró. Bodas de diamante (Mataró 1959).